

NAŠIH 30 LET

Čez Savo v vsakem vremenu

Med vojno je bilo marsikaj odvisno tudi od kurirjev, saj so njihove zveze in pravočasna sporočila reševala človeška življenja in premoženje. Od njih je bil dostikrat odvisen izid bojev. Ker pa so kurirji velikokrat delali v neposredni bližini sovražnika ali pa hodili skozi njihove vrste, so bili izredno izpostavljeni nevarnostim in mučenju, če so jih sovražniki ujeli. Krvni davek je bil zato med kurirji največji.

Eden od preživelih kurirjev je 52-letni Ivan Cerar-Miklavž, doma iz Senožeti. V partizane je stopil 14. 4. 1943, in sicer v Zasavski bataljon; nato je bil borec Šlandrove brigade, od tu pa je bil 28. 8. 1943 poslan za kurirja in vodnika v domači kraj na kurirsko postajo TV 29S, ki je bila na področju Velika vas, Zalog in Preker.

Ko se bliža veliko praznovanje kurirjev v Jevnici in Senožetih, naj spregovorijo kurir, ki je na tem področju bil duša vseh prehodov prek Save. To je bilo področje največjih prehodov s Stajerske in Gorenjske na Dolenjsko in obratno, saj je čez ta prehod šlo nad 10.000 ljudi in nad 100.000 kg raznega materiala. Ker pa letos slavimo 30-letnico vstaje jugoslovanskih narodov, bo Ivan Cerar-Miklavž pripovedoval tudi o tem, kako je dočkal razpad stare Jugoslavije in prebil čas pred odhodom v partizane.

Razpad stare Jugoslavije sem doživel kot vojak v Kupjaku pri Delnicah. Spomnim se, da je bilo na dan napada v vojašnici dokaj čudno ozračje. Pri kosilu kot tudi pri večerji ni bilo nobenega oficirja in to nam je dalo misliti. Ostali smo tudi brez vsake hrane in če smo hoteli preživeti, smo morali vdreti v vojaško skladišče, ki pa ga je že stražil ustaša. Uspelo nam je priti do jestvin, nakar smo se čimprej spravili na vlak proti Karlovcu. Bili smo še v vojaških uniformah, zato so nas v Karlovcu ustaše, skoro otroci, aretirali in strpali za teden dni v zapor. Srečo sem imel, da sem med ustaši spoznal svojega nekdanjega komandirja. Tudi on je mene prepoznal, vprašal me je, kaj delam tu. Odgovoril sem mu, da sem pač ujetnik ustašev in ga prosil naj mi preskrbi dovolilnico za pot domov. Res jo je dobil in jo dal meni in še dvema mojima kolegom. Šli smo na pot proti Zagrebu. Tam smo zopet nateleti na ustaše, ki so na peronu zganjali v vrsto vojsake raznih narodov. Pojasnjevali so nam, da nam preskrbe prenočišča v zagrebških kasarnah. To pa mi nekako ni „dišalo“ in stopil sem iz vrste, se pomelal med civiliste in se vrnil na vlak proti Sloveniji. Vendar z vlakom nismo prišli daleč, ker so progo Nemci bombardirali in je bila na meji med Hrvaško in Slovenijo pretrgana. Tako sem moral razdaljo od meje do Krškega prepešati. Od tu pa sem se kar udobno pripeljal na cvetno nedeljo domov v Senožeti.

Po vrnitvi domov sem nekaj časa delal pri očetu na kmetiji. Na poziv Arbeitsamta pa sem se moral javiti na delo v Dašnik pri Verdniku, češ da ne sme biti nihče brez dela. Po nekaj tedenskem delu na tem odseku, kjer smo popravljali ceste, so nas pripeljali na Jezersko in nato v Črnuče. Tudi tam sem delal na cesti. Bilo je težko. Zato sem jo iz Črnuča popihal nazaj v Senožeti. Verjetno bi mi huda predla, da ni bilo Zajca, nadzornika pri Vodno gospodarski skupnosti za regulacijo

Save. Ta me je zaščitil in zaposlil pri tem podjetju kot čolnarja. To delo sem dobro poznal, saj sem že pred vojno imel svoj čoln, predvsem za skrivni ribolov. Dobro pa sem tudi poznal obalo Save v okolici Jevnice.

Proti koncu 1941 so se začeli prvi ilegalni prehodi prek Save. Organizator teh prehodov je bil Franc Udovič-Florjan. Ta je tudi mene v začetku 1942 pridobil in organiziral za defo v OF in za pomoč partizanom. Prve prehode smo opravljali tako, da smo Savo prebrdili, pozne-

posebna četa, ki je pomagala pri vkrčevanju na čolne. Komandir te čete, ki je štela 30 do 40 moških, je bil Anton Godec-Tomaž. Četa je material prinesla do 1500 m od brega, naprej pa sva ga zaradi konspirativnosti prenesla sama s Tonetom Jelničarjem-Andrejem. Materiala je bilo včasih več sto kilogramov in dodobra sva bila zbita, preden sva vse to uredila in spravila na varno. Nisva pa imela opravka samo z materialom, temveč predvsem z ljudmi in prepeljal sem nešteto tovarišev,

Prevzem kurirčkove torbe bo na Jančah

Kakor vsako leto je tudi v tem letu 5. aprila krenila kurirčkova pošta na več kot dva tisoč kilometrov dolgo pot.

Ker letos sovpada kurirčkova pošta s 30. obletnico ustanovitve OF, sta obe proslavi združeni pod geslom TRNOVSKI GOZD – SVOBODNA PRIMORSKA – ZBOR SLOVENSkih PIONIRJEV ob 30-LETNICI VSTAJE.

Dne 18. maja ob 11. uri bodo pionirji osnovnih šol občine Moste-Polje pri spomeniku IL grupe odredov na Jančah prevzeli pošto od pionirjev osnovne šole Jevnica. Po kratkem kulturnem programu bodo pionirji potovali dalje prek Besnice in Sostrega do Hrušice, kjer se jim bodo pridružili pionirji s Prežganja, iz Javora in Krizevske vasi, iz Senožeti, Dolskega, Zaloga in Polja. Dne 20. maja ob 9. uri pa bodo prinesli kurirsko torbico pionirji šole Vide Pregarc na šolo Kette-Murn, kjer bo glavna občinska svečanost. Od tu bosta dva pionirja iz naše občine krenila v mesto, kjer bosta predala kurirsko torbico predsedniku ZZB NOV Slovenije Janku Rudolfu.

Ob letošnji kurirčkovi pošti je občinski odbor ZZB NOV Moste-Polje v počastitev praznovanja 30-letnice vstaje razpisal knjižne nagrade za najboljše spise pionirjev pod naslovom VSTAJA V MOJEM KRAJU.

Zaključna prireditev kurirčkove pošte pa bo množični zbor pionirjev v soboto 19. junija 1971 v Trnovskem gozdu na Malih Lazah pri Lokvah. Med potjo si bodo pionirji ogledali dvorano v Ajdovščini, kjer je bila proglašena prva slovenska vlada. Predvideno je, da se bo v Trnovskem gozdu zbralo do 8000 pionirjev.

MAKS BURGAR

je pa je šlo z brodom. Ta brod je bil zaklenjen in pod stalnim policijskim nadzorom. Da bi ga lahko izkoristili, je dal Florjan izdelati duplikat ključa in tako smo si prehode olajšali. Seveda je bila pri prevozih potrebna opreznost in imeli smo dogovorjene znake, ki so zagotavljali varen prehod prek Save. Pomagal sem pri teh prehodih, istočasno pa bil še naprej zaposlen pri Vodni skupnosti. Ti prehodi pa so se zame popolnoma spremenili, ko sem odšel v partizane. Kot pred vojno, sem tudi kot čolnar obdržal strast do skrivnega ribolova. Ob neki priliki sta me dva nemška policista ujela, mi pobrala ribe in vilice ter me prijavila na žandarmerijsko postajo v Kresnicah. Tam sem se moral čez nekaj dni zglasiti in komandir mi je pel levite ter mi grozil z zaporom. S pomočjo nekega Nemca sem uspel vrniti se domov, a poziv, ki me je znova vabil v Kresnice na zaslišanje, me ni našel več doma. Takrat sem bil že partizan Zasavskega bataljona.

S tem bataljonom kakor tudi pozneje s Šlandrove brigado sem se udeležil več borb. Ognjeni krst sem doživel na Malem Cizelju. Po nekem našem umiku – bilo je 28. avgusta 1943 – me je Peter Stante-Škala vprašal, če kot domačin poznam varen prehod prek Save na Dolenjsko, kamor smo se mislili umakniti. Pritrdil sem mu in tako bil določen za vodnika prek Save in naprej v vas Poljane nad Stično. Po krajšem počitku sta me tovariša Mitja Ribičič in Janko Sekirnik-Simon poslala nazaj, da prek Save pripeljem še ostale enote: Kozjanski in Pohorski bataljon ter druge manjše enote.

Tako se je zame začelo intenzivno delo kurirja in vodnika prek Save. Na povelje višje komande sem bil namreč določen, da ostanem pri Savi, organiziram prehode in jih vodim.

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 sem dobil obvestilo, naj še nadalje ostanem tam, kjer sem. Nekaj dni za tem pa sta prispela Mitja Ribičič in Viktor Zupančič-Caruga. Naročila sta mi, naj organiziram redne prehode prek Save. Za to nalogo sem dobil pomočnika tovariša s Kresniškega vrha, na levem bregu Save pa Henrika Ribičiča-Munka, ki je že deloval kot kurir. Ker čolna nismo imeli brod pa so Nemci že razbili, smo morali misliti na graditev novega čolna. S Tonetom Jelničarjem sva se oglasila pri Janezu Jelničarju in ga prosila, naj nama pri tem pomaga. Dal nam je dno nekega čolna in tega smo v Grilovnem hlevu skrpali in dopolnili, da je imel čoln prostora za 4 ljudi. Sprva smo opravljali prevoze vsak drugi dan, pozneje pa vsakodnevno. Pred akcijami smo se prej dobro domenili za signale, ker bi nas lahko vsak neopazno pri tem stal glave. Ker je večina vojaškega materiala prihajala z Dolenjske, je bila v bližini Janč

ranjencev, borcev in političnih delavcev. Dobro se spominjam nekega zelo važnega prevoza, ko je treba prepeljati tudi člana sovjetske vojaške misije podpolkovnika Bogomoljeva. Ta se mi je po končani vojni zahvalil in mi obljubil, da mi bo podaril brzostrelko. Priliko je dobil, ko sem bil na partijskem tečaju v Ljubnem in takrat je to obljubo tudi izpolnil. Po tem tečaju sem se 2. novembra 1944 vrnil v kurirsko postajo TV 29S na levi strani Save. Tu so kot kurirji delovali: Franc Dežman, Franc Jerman-Vinko, Ivan Rahne-Rastko, Viktor Kurent, Lado Cerar, Martin Dragar, Jože Avsec-Hrast in še nekaj drugih tovarišev. Na desnem bregu Save pa je bila postaja TV 3S in je štela od 10 do 17 tovarišev, med katerimi so bili Janez Bokal, France in Jože Zavri, Silvo Petja in Marjan, Anton Hvala, Viktor Zupančič-Caruga, jaz in še nekaj kurirjev.

Ves čas obstoja teh TV postaj so delovale – kljub večkratnemu preseljenju – brezhibno ali pa le z majhnim zastojem. Pripomniti pa moram, da so nam proti koncu vojne največ škode naredili domobranci, toda nikoli tako veliko, da postaj ne bi mogli obnoviti. Te kurirske postaje so delovale vse do konca vojne in tam sem dočkal tudi konec vojne.

Ta zapis je napisan le po spominu, brez globljih arhivskih pregledov in analiz. Zato prosim tovariše, da mi pri posameznih dogajanjih ali dogodkih nehoteno pozabljivost oprostite in jih vabim še na veliko slavo v Jevnici 8. maja.

EDO SVETEK

Ivan Cerar-Miklavž je med vojno prevažal partizane prek Save

Ne pozabimo jih

Dne 18. aprila je minulo 28 let od takrat, ko se je v Kašelskih hribih odigrala tragedija, v kateri so izgubili življenja štirje mladi borci.

V Mrzli dolini pod Debnim hribom si je skupina štirih mladih partizanov gradila zemljanko, da bi v njej prezimila.

Pred tem so se ti mladi borci borili v raznih partizanskih enotah po Dolenjskem in drugod. Zaradi obolenosti in ker takrat v teh krajih še ni bilo organiziranih partizanskih bolnišnic, so bili zdaj poslani v Kašelske hribe, da tam okrevajo, se odpočijejo in pozdravijo, ter se potem spet vključijo v borbene partizanske enote.

Zdaj so tu prebivali že nekaj časa. Z vsemu Zg. Kašelj in Zalog so vzdrževali zvezo in od tam dobivali hrano in drug zanje potreben material.

Zaradi vedno večjega pritiska okupatorjev in belogardistov so se iz bližnjih in daljnjih področij umaknile manjše partizanske enote in odšle na Dolenjsko, kjer so se vključile v novostanovljene brigade in odrede. Kaj je bil vzrok, da niso odšli iz tistega nevarnega področja tudi ti štirje borci, nihče ne ve in to je bilo zanje usodno.

Na tem nevarnem in od sovražnika stokrat preiskanim gozdnem terenu v Kašelskem hribu so ostali zdaj štirje borci: Egidij Sever-Stefan in Henrik Ocvirk z Vevč ter Ivko Bitenc in Viktor Močnikar iz Zg. Kašlja. Ostali so na tem terenu – morda iz brezskrbnosti, morda po svoji volji? Kdo ve?

Dejstvo je bilo, da so bili tu osamljeni, brez partizanske zveze in so se tako izpostavljali veliki nevarnosti, da jih sovražnik izsledí.

Ker so domači izdajalci stalno oprezali in vohunili tod okrog, je bil nadaljnji obstoj teh štirih fantov več kot v nevarnosti.

Dne 18. aprila leta 1943 je že v jutranjih urah vodil plačani izdajalec belogardiste in Italijane po skrivnih poteh proti skrivališču partizanov. Pripeljal jih je prav v bližino njihovega skrivališča. Obkolili so jih in pozvali na predajo.

Partizani so iz obkoljene zemljanke odgovorili s strelom in bombami. Sprejeli so neenaki boj.

Srdito je pobegal in odmevi strelav so se slišali daleč naokrog...

Vaščani so slišali te strele. Strmeli so tja v Kašelski hrib in z grozo pričakovali najhujšega. Tam v gozdu pa so umirali njihovi štirje mladi vaščani...

Fantje so se borili do zadnjega diha.

Zadnji naboj so prihranili zase in tako preprečili sovražniku, da bi jih žive dobil v roke...

Ugasnila so štiri mlada življenja. V Zg. Kašlju in na Vevčah pa so zajokali njihovi otroci, matere in svoji.

Po vojni so vaščani na tem kraju postavili spominsko obeležje, spomin na žrtve in na podlo izdajstvo domačih izdajalcev.

Ob spominu na te žrtve se vaščani klanjamo: Slava jim!

LUDVIK KUKAVICA

REPORTAŽNI ZAPIS O MINERALU

Diamantne žage režejo marmor

Industrija naravnega in umetnega kamna MINERAL je bilo eno prvih podjetij, ki jih je razvoj mesta prisilil, da so se umaknili na periferijo, v tako imenovano industrijsko cono. Sedaj pa ga že kar težko najdemo med drugimi industrijskimi objekti, ki so zrastle mnogo kasneje, pa so ga uklenili medse. Veliki bloki sivega in belega bleščečega kamna ter manjši marmorni odpadki so tistemu, ki išče na Industrijski cesti to podjetje, edini, a pravi usmerjevalci do uprave in proizvodnih objektov.

Mineral sega s svojo proizvodnjo na tri področja: v podjetju pridobivajo, predelujejo in montirajo marmor, izdelujejo teraco plošče ter proizvajajo umetni kamne. Podjetje ima svoje rudnike oziroma kamnolome, kjer dobiva osnovno surovino; razen tega pa material kupuje tudi drugod. Pomanjkanje sredstev za ustrezno strojno opremo kamnolomov pa je vzrok, da ima podjetje trenutno odprta le dva, in sicer Dre-nov grič, kjer lomijo le manjše količine večjih blokov, sicer pa pridobivajo velike bloke, ki jih ali obdelujejo v centralnih obratih v Mostah ali pa jih prodajajo. Dva kamnoloma pa sta zaprta zaradi pomanjkljive opremljenosti, ki ne omogoča izkoriščanja vseh kapacitet, torej porabo ostalega materiala (ki ga je okoli 80 %), kar bi omogočalo, da bi bila tudi ta dva kamnoloma rentabilna. Poleg teh rudnikov ima Mineral še obrat na Skofljici (bivši Barit), kjer drobijo dolomitski pesek, ki ga delno potrebujejo pri izdelavi teraco plošč; v glavnem pa služi za malte. Vsi ti obrati – razem Skofljice – nimajo niti električne energije, tako da so vezani na naftni pogon.

Druge vrste marmora, ki jih rabijo za predelovanje, kupujejo po vsej državi. Kljub temu da je Jugoslavija izredno bogata s kamnom, pa se pri nakupovanju teh blokov srečujejo z več težavami, predvsem z visokimi cenami, ker podjetja raje – in ugodneje – prodajajo neobdelan kamen v inozemstvo.

Pred nekaj leti je Mineral z enim gatom razrezal in spoliral 7000 kvadr. metrov marmornih plošč; kasneje so kupili še dva klasična stroja, lanko leto tudi stroj z diamantnimi žagami in sedaj proizvedejo letno 45.000 kvadr. metrov marmornih plošč.

V proizvodnji teraco plošč je Mineral najstarejši proizvajalec v Jugoslaviji. Do leta 1953, ko so bili še na prostoru sedanje gospodarskega razstavišča, so delali samo teraco, nato pa so pričeli tudi obdelavo naravnega kamna, katerega lažje oblikujejo. Teraco delajo sedaj na dveh kompletno avtomatiziranih strojih in se giblje proizvodnja okoli 150.000 kvadr. metrov. Kapacitete strojev pa so še večje, vendar nekateri zaviralni momenti, kot so cenejši in malenkostno kvalitetnejši uvoz iz Italije ter modna preorientacija na keramiko, ne zagotavljajo najugodnejše prodaje. Precej velik delež pri tem ima tudi slaba zaščitna politika naše države, saj so carine za uvoz plošč in tudi keramike iz sosedne Italije zelo nizke.

Mineral zaposluje trenutno 180 ljudi, včasih pa jih je bilo tudi nad 200. Fluktuacija je bila pred leti velika zaradi težjih pogojev dela. Sedaj je opazna fluktuacija samo še pri drobilcih, kjer delovni pogoji še niso najboljši. Večina delavcev je iz kamnoseštva, med njimi je precej Dalmatincev. Ker za to vrsto industrije ni poklicne šole, kadre kar sami priučijo, vendar je to priučitev za ozek profil.

V resni krizi, ki bi se kazala v nelikvidnosti itn., nismo bili nikoli. Pri nizkih plačah in z jedrom starih delavcev smo se še vedno pretolkli. Naši osebni dohodki so bili do lan-

skega leta pod občinskim poprečjem, čeprav so bili v panogi najvišji.“ je direktor tovariš Jamnik Janez komentiral poslovno oziroma finančno politiko, ki se kaže v 16 milijonih bruto dohodka in 6 milijonih dohodka.

Lansko leto smo dosegli poprečje 1450 din osebnih dohodkov, vendar nam spet grozi, da bomo zrnili navzdol zaradi vrste podražitev na področjih, ki nas najbolj prizadevajo. Približne kalkulacije nam kažejo, da se nam bo dohodek zmanjšal za okoli 15 %, koliko bomo morali obdržati sedanje cene.

Prav gotovo imamo interes za podražitev proizvodov. Tega interesa 1969. leta nismo imeli in smo zato izgubili milijon, kar predstavlja nov stroj, kakršnega potrebujemo na vsakem vogalu.“

Zanimalo nas je, kakšni so nadaljnji načrti Minerala in kje bodo naleteli na težave. Povedali so, da si predvsem prizadevajo opremiti in usposobiti osnovne surovinske obrate, to je kamnolome in jih rentabilno izkoriščati. Izgradnja maltarne s silosi na Skofljici, ki bi gradbiščem dostavljala gotovo malto je vsekakor napor v tej smeri. Lani so zgradili novo halo s 1200 kvadr. metri površine in jo polovico že opreмили s stroji, za predelavo marmorja, drugo polovico pa za sedaj uporabljajo za skladišča. V teracerstvu se bodo v perspektivi preorientirali v proizvodnjo plošč, za katere je velik interes v Zvezni republiki Nemčiji, ter predvsem v izdelovanje stopnic iz umetnega kamna, kar bo gradbenikom, ki sedaj delajo stopnice na gradbiščih, mnogo olajšalo delo. Eden izmed velikih načrtov je kompletno prevzemanje del v inozemstvu, kar bo Mineralu omogočilo, da bo z devizami za delo, ki v celoti ostanejo podjetju, in s skopo retencijsko kvoto za uporabljeni material kupil novo stroje za izdelavo stopnic v vrednosti 120–130 milijonov dinarjev.

„V čem se bodo kazali problemi?“ smo vprašali. „Investicije v letu 1969 do 1970 za teraco stroje in za proizvodnjo marmora so znašale 450 milijonov.

Banka je sicer pokazala interes, saj nam je dala 200 milijonov kredita za petletno doko, vendar se vedno postavlja problem lastne participacije; predvsem pa tako povečana proizvodnja veže tudi mnogo obratnih sredstev. Če računamo, da je treba kupce čisto kreditirati, take investicije vsaj v prvih letih niso nič zavidljive.

Težave imamo tudi s predpisi, prizadevamo pa jih odstraniti v okviru poslovnega jugoslovanskega združenja. Predvsem bi nam bilo treba zagotoviti uvoz boljših surovin, npr. kvalitetnega belega cementa, ki ga potrebujemo pri izdelavi teraca, ter višjo zaščito naše panoge oz. industrije. Ta zaščita gre v Italiji celo tako daleč, da je z zakonom določeno, koliko marmorja mora biti vgrajenega na kvadr. meter stanovanja. Tudi razlika med izvoznim in uvoznim tečajem hromi našo izvozno orientacijo, tako da smo rentabilni le tam, kjer dobimo skupno z naravnimi za material tudi naročilo za izvedbo del. Kljub tem neugodnostim pa bomo vztrajali na vseh tistih dejavnostih, ki nam zagotavljajo večji dohodek; seveda pa bomo vestno in čim hitreje izvajali tudi vsa drobna naročila zasebnikov, ki jih dosedaj nismo niti omenili.“

Ko smo se zanimali še za položaj samouprave in položaj delavca, smo zvedeli da poprečje teh odnosov in prizadevanj, značilno za skoraj vso slovensko industrijo, Stanovanjski problemi okoli 30 samskih delavcev so delno rešeni s tem, da so kupili ustrezna stanovanja. Pred 3, 4 leti so pričeli dodeljevati tudi kredite za stanovanjsko gradnjo. Prehrano imajo dobro organizirano. Nekaj let nazaj še niso dajali regresov za dopuste, sedaj to redno teče. Zaposlene izobražujejo prek internega izobraževanja.

Verjetno komentarji niso potrebni. Vsakdo se pokrje tako, kot mu dopušča odeja. V spominu pa so nam ostale točke nekakega akcijskega programa razvoja in trdne besede da njihov izvoz sicer ni velik, vendar težijo za tem, da bi se intenzivneje vključili v menjavo!

P. P.

Mineralova razglednica: kupi zrezanega in že spoliranega kamna čakajo na transport

Imeli smo ljudi

Lojze Oražem

Nedavno tega je praznoval 75-letnico rojstva, sedaj pa nas je zapustil naš Lojze, ki se je rodil, živel in umrl v Mostah.

Moščani so dobro poznali Lojzeta. Bil je skromen, toda vedno nasmejan; še posebno zabaven je bil, kadar je nastopal v moščanskem gledališču.

Prišla je vojna. Po svoji naravi se je vključil in dela za narodnoosvobodilno gibanje. Zato je bil leta 1944 skupaj z ženo Emico v zaporu. Po vojni je bil do svoje bolezni aktivni član družbeno-političnih organizacij. Nenadoma pa nas je tiho zapustil. Na zadnji poti ga je spremlilo veliko prijateljev. Ohranili ga bomo v spominu kot dobrega in skromnega tovariša.